

А.І. Грищенко (ПАТ «ВТБ Банк», м. Київ, Україна)

КОНЦЕПЦІЯ ЕКОНОМІЧНОГО КАПІТАЛУ БАНКУ: ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ

У статті розглянуто практичні аспекти застосування концепції економічного капіталу банку як інтегральної міри величини прийнятих ризиків. Розкрито зв'язок між економічним капіталом, ризиковістю активів та кредитним рейтингом банку.

Ключові слова: банк, управління ризиками, економічний капітал.

Форм. 1. Рис. 1. Літ. 12.

А.И. Грищенко (ПАО «ВТБ Банк», г. Киев, Украина)

КОНЦЕПЦИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОГО КАПИТАЛА БАНКА: ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРИМЕНЕНИЯ

В статье рассматриваются практические аспекты применения концепции экономического капитала банка как интегральной меры величины принятых рисков. Раскрывается связь между экономическим капиталом, рисковостью активов и кредитным рейтингом бака.

Ключевые слова: банк, управление рисками, экономический капитал.

A.I. Grishchenko (PJSC "VTB Bank", Kyiv, Ukraine)

CONCEPT OF BANK'S ECONOMIC CAPITAL: PRACTICAL ASPECTS OF APPLICATION

The article considers the practical aspects of the economic capital concept application in a bank as an integral value of the accepted risks. The connection between economic capital, assets' exposure to risk and credit rating of a bank is demonstrated.

Keywords: bank; risk management; economic capital.

Постановка проблеми. Економічний капітал, або капітал під ризиком (англ. economic capital, capital at risk) з кінця минулого століття безповоротно завойовує місце основної парадигми сучасного ризик-менеджменту. Сутність цієї концепції полягає в тому, що вимоги до розміру необхідного капіталу банку як джерела, що має поглинати непередбачувані збитки, визначаються профілем ризиковості його активів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концепція економічного капіталу у науковій літературі висвітлена недостатньо. Серед зарубіжних і вітчизняних вчених, які зробили найбільший внесок у її розвиток, варто відзначити Г.П. Бортникова [6], А.А. Лобанова [10], С.В. Міщенко [7], Л.О. Примостку [9], А.Ю. Симановського [8], А.В. Чугунова [10], Г. Шроєка [12] та інших. На разі основною рушійною силою, яка поступово зміщує акценти у розумінні достатності капіталу з позиції ризик-менеджменту, є сама банківська спільнота, зокрема Базельський комітет з банківського нагляду.

Невирішені частини проблеми. Разом з тим слід зазначити, що як загальна логіка, так і математичний апарат, які стоять за поняттям економічного капіталу, не є сталими поняттями і ще довго будуть предметом наукових досліджень.

Метою дослідження є вивчення проблематики практичних аспектів застосування економічного капіталу, у тому числі в контексті українського законодавства [1; 2].

Основні результати дослідження. З точки зору традиційного ризик-менеджменту джерелом, яке «абсорбує» ризики, що реалізуються в процесі операційної діяльності банку, виступає його власний капітал. При цьому основну частину збитків банк може понести через втрату активів. Не викликає сумнівів, що саме кредитний ризик є найбільш суттєвим для будь-якого універсального банку. Додаткову загрозу становлять незбалансованості активних і пасивних операцій, унаслідок яких реалізуються відсотковий і валютний ризик, а також ризик ліквідності. На рис. 1 зображено схематичний розподіл зміни вартості банку, при цьому форма розподілу визначається ризиковістю його активів.

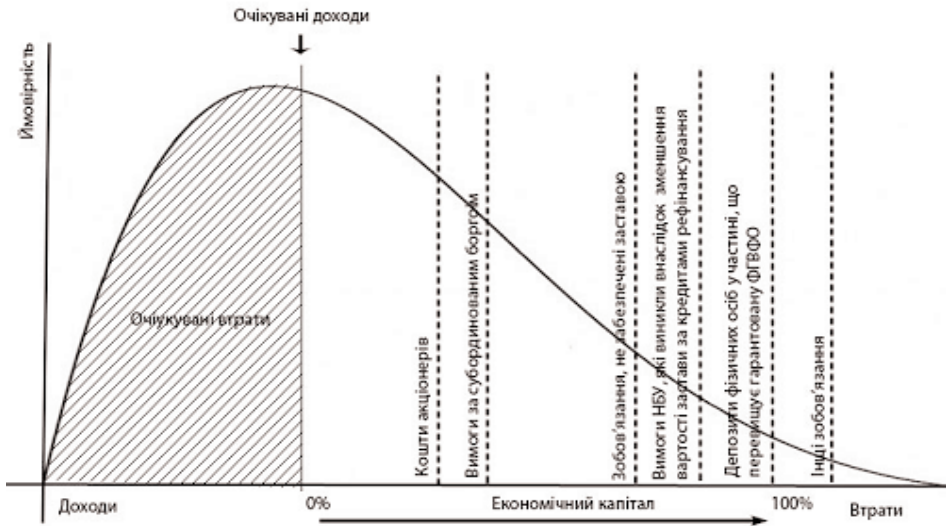

Рис. 1. **Модель економічного капіталу банку**, адаптовано на основі [12, 151]

Банк отримує доходи від своїх активів, проте через ризики, притаманні профілю цих активів, доходи коливаються навколо їхнього очікуваного значення. При цьому максимальна величина прибутку відома, оскільки відома вартість і дохідність усіх активів та зобов'язань банку, проте ймовірність отримання цього прибутку в повному обсязі наближається до нуля через наявність очікуваних втрат. Очікувані втрати, як правило, виражаються у формі резервів і повинні покриватися ними. Значна частина активів банку (що справедливо для переважної більшості українських фінансових установ) представлена наданими кредитами, які характеризуються відносно рідкісними, проте досить критичними негативними подіями. Розподіл імовірності отримання прибутку не є нормальним. Таким чином, банк несе збитки з певною ймовірністю та може збанкрутувати при їх критичному рівні. У той же час, чим більше банк тримає капіталу (при цьому критичний рівень зміщується на графіку вправо), тим менша ймовірність того, що втрати перевищать граничний рівень, наслідком якого є банкрутство. Отже, достатній рівень капіталу, з точки зору ризик-менеджменту, робить банк надійнішим. Слід зазначити, що ця теза збігається з позицією банківських регуляторів загалом та Національного банку України зокрема [5].

Концепція економічного капіталу. На рис. 1 відображено узагальнення економічного механізму функціонування економічного капіталу банку, проте розмір окремих його частин не відображає реального масштабу збитків, які несуть усі контрагенти. У той же час з рис. 1 видно, що, наприклад, вкладники банку повинні будуть прийняти на себе його втрати лише в сумі, на яку їхні кошти перевищують забезпечену Фондом гарантування вкладів фізичних осіб і лише у виняткових випадках із низькою ймовірністю (права частина графіка). З іншого боку, акціонери банку найпершими приймають на себе всі залишкові втрати, спричинені надмірними або некоректно оціненими ризиками.

Виходячи з цього, можна дати визначення економічного капіталу, або капіталу під ризику як мінімально необхідної суми капіталу, що має бути інвестована для збереження вартості активів банку від знецінення, тобто для забезпечення фінансування цих активів, абсолютно вільного від ризику. Це визначення суттєво відрізняється від визначення як регулятивного капіталу [3], так і балансового капіталу [4]. Економічний капітал повністю визначається формою кривої розподілу зміни вартості (іншими словами, ризиковістю) активів банку.

Крім того, на відміну від традиційних підходів до оцінки капіталізації банку, концепція економічного капіталу передбачає застосування стохастичних методів. Однозначно визначити величину економічного капіталу будь-якого банку неможливо – необхідне застосування певних припущень, моделей і довірчих інтервалів, тобто ймовірності того, що фактичні втрати не перевищать розраховані. З іншого боку, це дозволяє по-новому розглядати проблематику визначення надійності банку та переосмислити сутність зовнішніх кредитних рейтингів.

Як відомо, рівень надійності компаній загалом і банків зокрема (їхня здатність не збанкрутувати) у сучасному фінансовому світі визначається кредитним рейтингом, який присвоюється зовнішнім рейтинговим агентством для незабезпечених зобов'язань. Ця оцінка є основою для більшості рішень учасників ринку, пов'язаних із кредитним ризиком. У свою чергу, кожний рейтинг характеризується ймовірністю дефолту протягом певного періоду часу [11]. На практиці, як правило, застосовуються ймовірності дефолту протягом одного року. Таким чином, абстрагувавшись від фактичних методів присвоєння кредитних рейтингів, можна припустити, що вони вказують на ймовірність дефолту банку і, як наслідок, на довірчий рівень, з яким слід розраховувати вимоги до його економічного капіталу. Інший висновок полягає в тому, що розмір необхідного для банку капіталу залежить від бажаного рівня надійності (або цільового кредитного рейтингу) його незабезпечених зобов'язань.

З урахуванням наведених спостережень конкретизуємо визначення економічного капіталу – це оцінка загального розміру капіталу, необхідного для забезпечення платоспроможності банку із заданим довірчим рівнем, який відповідає цільовому кредитному рейтингу його незабезпечених зобов'язань.

Розрахунок економічного капіталу пов'язаний із вирішенням низки складних проблем як концептуального, так і прикладного характеру. Основна й найголовніша з них полягає в тому, що розрахунок виступає лише верхівкою

повномасштабного економічного аналізу вартості банку і не розглядає повний розподіл зміни вартості активів, а зосереджується на визначенні необхідного капіталу з обраним довірчим рівнем. У той же час, економічна реальність набагато складніша від такого спрощеного механізму. Незважаючи на це, економічний капітал наразі є єдиним можливим способом оцінити необхідний розмір капіталу, оскільки він ґрунтується на парадигмі ризик-менеджменту, що є більш адекватною, ніж бухгалтерський або регуляторний підходи. Суттєвою характеристикою економічного капіталу є те, що його величина може порівнюватися з величиною фактично наявного капіталу, результати чого і стають основою для прийняття управлінських рішень у сфері управління ризиками.

Ключовими моментами, що визначають вимоги банку до капіталу, є його експозиція до ризиків та адекватна міра оцінки цих ризиків, що враховує ймовірність втрати ним свого бізнесу, яка, у свою чергу, визначається портфелем його операцій. Розуміння та вміння визначати цей взаємозв'язок виступає тим ключем, який дозволяє банку отримувати конкурентні переваги від впровадження ефективного ризик-менеджменту.

Ймовірність того, що негативні зміни у вартості фінансового інструменту (тобто, втрати) можуть створити проблеми для банку, неможливо звести до нуля. Завдання ризик-менеджменту – підтримувати ймовірність отримання таких подій на максимально низькому рівні, для чого банку необхідно визначити для себе критичну межу втрат та ймовірність того, що вони не будуть перевищені.

Виходячи з формулювань понять «вартість під ризиком» (Value at Risk – VaR) [10, 284] та «економічний капітал», формулу останнього можна викласти наступним чином:

$$p(\Delta A_t > EC) \leq (1 - \alpha), \quad (1)$$

де p – ймовірність; ΔA_t – зменшення вартості активів банку за час t , втрати; EC – економічний капітал; α – довірчий рівень, $\alpha \in (0,1)$.

Іншими словами, (1) визначає ймовірність того, що різниця між очікуваною вартістю активів та її неочікуваними коливаннями не перевищить економічний капітал, що забезпечить необхідну платоспроможність із заданим довірчим рівнем протягом певного часу.

Висновки. На сучасному рівні розвитку ризик-менеджменту економічний капітал можна вважати єдиним адекватним практичним шляхом розрахунку необхідного розміру капіталу, оскільки він враховує як профіль ризиковості його активів, так і те, що безпосередньо цікавить банк у контексті стратегічного менеджменту – забезпечення надійності своїх боргових зобов'язань з певною ймовірністю (або іншими словами – забезпечення власного кредитного рейтингу на бажаному рівні).

1. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 14.05.1992 №2343-ХІІ // zakon1.rada.gov.ua.

2. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 7.12.2000 №2121-ІІІ // zakon1.rada.gov.ua.

3. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання та аналіз діяльності комерційних банків: Постанова Правління Національного банку України від 14.04.1998 №141 // zakon1.rada.gov.ua.

4. Про затвердження Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України та Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України: Постанова Правління Національного банку України від 17.06.2004 №280 // zakon1.rada.gov.ua.

5. Про схвалення Методичних рекомендацій щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України: Постанова Правління Національного банку України від 02.08.2004 №361 // zakon1.rada.gov.ua.

6. *Бортников Г.П.* Экономический капитал как инструмент управления // Управление в кредитной организации. – 2007. – №5. – С. 65–76.

7. *Мищенко С.В.* Методологічні проблеми управління економічним капіталом банку // Наукові праці НДФІ. – 2008. – №2. – С. 135–142.

8. *Симановский А.Ю.* Достаточность банковского капитала: новые подходы и перспективы их реализации // Деньги и кредит. – 2000. – №6. – С. 20–26.

9. Управління банківськими ризиками: Навч. посібник / За ред. Л.О. Примостки. – К.: КНЕУ, 2007. – 600 с.

10. Энциклопедия финансового риск-менеджмента / Под ред. А.А. Лобанова и А.В. Чугунова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. – 878 с.

11. 2010 Annual European Corporate Default Study And Rating Transitions // www.standardandpoors.com.

12. *Schroeck, G.* (2002). Risk management and value creation in financial institutions. John Wiley & Sons Inc., Hoboken, New Jersey. 355 p.

Стаття надійшла до редакції 9.04.2012.